

Međunarodni karakter unutrašnjeg oružanog sukoba u Jugoslaviji

Prof. dr *GAVRO PERAZIĆ*

U razmatranju situacije u Jugoslaviji autor polazi od toga da je sukob secesionističkih republika i jugoslovenske države obična pobuna, koja je evoluirala na nivo strana u sukobu. Prema međunarodnom pravu, takav sukob je u nadležnosti unutrašnjeg pravnog sistema, pa treće države treba da se drže po strani. U suprotnom, to je direktno mešanje u unutrašnje stvari suverene države.

Na osnovu faktičkog stanja, država Jugoslavija je prihvatila internacionalizaciju tog sukoba i na regionalnom – u okviru Evropske zajednice, i na univerzalnom planu – u okviru Organizacije ujedinjenih nacija. Pošto se pružanje „dobrih usluga“ EZ preobrazilo u diktat s određenim sankcijama, što je neuobičajeno u međunarodnom pravu i predstavlja mešanje u unutrašnje poslove suverene države, Jugoslavija je prihvatila Plan za mirovne operacije OUN, tzv. Vensov plan.

Sprovođenjem tzv. Vensovog plana, prema autoru, stvara se mogućnost za političko rešavanje sukoba, čiji je osnovni problem status teritorija srpskih krajina u Hrvatskoj i pravo tog dela srpskog naroda na samoopredeljenje koje poseduje svaki narod u celini u jednoj državi, bez obzira na to u kojoj se republici nalazi. Osim toga, postavlja se i pitanje granica secesionističkih republika kao samostalnih država, jer aktuelna vlast u Hrvatskoj želi administrativne granice da konstituiše kao državne. Autor smatra da su te granice administrativne, pa je njihova modifikacija logična, jer je pravo naroda na samoopredeljenje mnogo jače.

Unutrašnji oružani sukobi (tzv. građanski ratovi) česti su i veoma poznati u istoriji. Zato su im mnoge nauke posvećivale pažnju, pa i međunarodno pravo. Naime, međunarodno pravo interesuje kada takav sukob može da preraste u oružani sukob međunarodnog karaktera, pravni status strana u sukobu, kada se i koliko primenjuju pravila međunarodnog prava u oružanom sukobu i eventualno priznanje zaraćenih strana, odnosno novostvorene države ako se radi o secesiji za koju se bori pobunjenička strana.

U teoriji nije sporno da unutrašnji oružani sukob pretpostavlja da dve sukobljene strane u okviru jedne države pribegnu oružju da bi se dokopale vlasti ili da veliki deo naroda

u državi ustane protiv legitimne vlade.¹ U vezi s ciljevima ustanika u jednom građanskom ratu (pobuna), M. Bartoš² naglašava da njihov cilj može da bude preuzimanje vlasti na celoj državnoj teritoriji i njeno stavljanje u zavisan položaj – protektorat prema nekoj trećoj državi, odvajanje i formiranje posebne države, ulazak u sklop neke druge države, i slično. Dakle, ciljevi, prema njemu, mogu biti: hegemonija, autonomija, separacija, ujedinjenje itd.

Za nauku je posebno interesantno pitanje kada jedan takav rat, koji u početku za legitimnu vlast može predstavljati samo običnu pobunu, prerasta u pravi građanski oružani sukob (rat), iako je još uvek u ingerenciji nacionalnog pravnog poretka i kada će dobiti kvalifikacije oružanog sukoba međunarodnog karaktera. Pisci ukazuju da se ustanak protiv vlade, kada je brzo sprečen ili je mestimičan (sporadičan), tretira kao interni problem, a uspostavljena vlada je punopravno ovlašćena da tretira zarobljene učesnike u pobuni kao obične kriminalce.³ Međutim, ako pobunjeničke grupe, koristeći svoje uspehe, uspostave protivladine organe, može se govoriti o pravom građanskom ratu koji još nije, ali može da postane međunarodni oružani sukob. To će se desiti ako pobunjenici zauzmu znatan deo teritorije, ako su trajnije osposobljeni za vođenje borbe, ukoliko uspostave vlast na toj teritoriji itd. U članu 1. Protokola II iz 1977. godine (koji je dopuna Ženevskih konvencija o zaštiti žrtava rata iz 1949), ukazuje se da će se tako tretirati borci unutrašnjeg oružanog sukoba koji izbjie između oružanih snaga države ugovornice i „otpadničkih oružanih snaga ili drugih naoružanih grupa, koje pod odgovornom komandom, vrše takvu kontrolu nad delom njene teritorije koja im omogućava da vode neprekidne i usmerene vojne operacije i da primenjuju ovaj Protokol“. Samim tim, iz tog pojma se isključuju obični unutrašnji nemiri, zategnutosti kao pobune, izolovani ili sporadični akti oružanog nasilja i ostali slični akti.⁴

Navedene teorijske pretpostavke o karakteru unutrašnjeg (građanskog) rata, odnosno ciljevi takvog rata, aktuelni su i

¹ Lauterpacht, *International Law*, sev. ed., 1952, London–New York – Toronto, p. 209.

² M. Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, knj. I, Beograd, 1954, str. 223.

³ Richard Falk, *The international Law of Civil War*, Baltimor and London, 1971, p. 19.

⁴ Protokol II odnosi se na unutrašnje oružane sukobe.

u sadašnjem jugoslovenskom unutrašnjem oružanom sukobu. Zapravo, radi se o nasilnoj secesiji kao osnovnom cilju pobunjeničkih snaga. Međutim, tu se implicira i mnoštvo drugih problema jer se secesija protivustavno ostvaruje, što otežava otcepljenje iz jedinstvene jugoslovenske državne zajednice na legalan način. Osim toga, secesionističke snage žele silom da reše i mnoga druga krucijalna pitanja. Otuda nije sporno samo otcepljenje, ali na zakonit način. Međutim, problem su i granice na koje secesionističke snage mogu da računaju, a posebno sudbina drugog naroda koji vekovima živi na teritoriji koju secesionisti žele da otcepe iz jugoslovenske države.

U početku oružanog sukoba u Jugoslaviji jasno su bile izdiferencirane dve strane u sukobu: Hrvatska, sa svojim paravojnim formacijama, koje je, prema odluci Predsedništva SFRJ, trebalo raspustiti, i narod srpskih krajina, sa svojim oružanim formacijama, koje je takođe trebalo raspustiti prema odluci Predsedništva Jugoslavije.

Pored nezakonitih paravojnih formacija kojima raspolaže aktuelna Hrvatska, u njenoj vojsci se javljaju i plaćenici, što je u mnogim slučajevima dokazano na celom ratištu – od Baranje do Dubrovnika, a koji su po međunarodnom pravu stavljeni van zakona. Njihova osuda izričito je uvedena u Dopunskom protokolu I uz Ženevske konvencije iz 1949. godine. Zapravo, radi se o kupljenim ratnicima koji ubijaju protivnika za novac i nemaju patriotske svesti za državu koja ih je unajmila. To samo dopunski deluje na ocenu o protivpravnom karakteru takve strane u sukobu i potvrđuje činjenicu da je preduzela protivpravnu akciju sa protivpravnim borbama i sredstvima ratovanja.

Pošto je secesiju Hrvatske Ustavni sud SFRJ ocenio kao protivustavnu, narod srpskih krajina je, primenjujući takođe silu kao odgovor, nastojao da se isključi iz sastava Hrvatske i ostane i dalje u svojoj državi – Jugoslaviji, jer bi secesijom Hrvatske izgubio i svoju državu i državljanstvo, a njihov status konstitutivnog naroda bio bi sveden na nivo nacionalne manjine. To su osnovni razlozi pobune tog naroda protiv aktuelnih vlasti Hrvatske.

Ovaj se sukob razvio u okviru jedinstvene države, ali i u okviru jedne njene administrativno-upravne teritorijalne jedi-

nice – Hrvatske. Međutim, Jugoslavija je odgovorna za nje-govo regulisanje i eventualno sprečavanje sa stanovišta međunarodnog prava. Zato je JNA služila kao snaga za sprečavanje eskaliranja rata po nacionalnoj osnovi i razdvajanje sukobljenih strana. Takvo njeno angažovanje bilo je neophodno, jer je počelo bespoštedno uništavanje ljudskih života i materijalnih dobara, a bili su očevidni i genocidni postupci prema srpskom stanovništvu. Objektivno, Armija je bila dovedena u položaj da zaštiti srpski živalj, jer mu je pretilo uništenje. Postupci hrvatske vlasti ka secesiji, derogacija i isključenje saveznog pravnog poretka, kao i drugi postupci u razbijanju Jugoslavije još više i opravdanije su nitalagali saveznim organima i saveznoj armiji da se angažuje u operacijama i izvršava striktno ustavnu ulogu zaštite ustavnog poretka i teritorijalnog integriteta države. Zato je i ona, istovremeno, bila objekt oružanih akcija hrvatskih paravojnih formacija. Takav tok događaja objektivno je učinio da Jugoslavija, kao savezna država, postane jedna strana u sukobu, a odmetnička republika Hrvatska, kao članica Jugoslavije – druga, tj. da to preraste u sukob između jedne secesionističke republike i njene savezne države.

Treća država u odnosu na unutrašnji oružani sukob u jednoj državi, prema međunarodnom pravu, mora da se drži po strani sve dok ta situacija traje. U istoriji se stav trećih država često razlikovao, zavisno od političke bliskosti treće države i neke od strana u sukobu. Na primer, u najvećem građanskom ratu prošlog veka, u Sjedinjenim Američkim državama, za Jug je taj rat bio agresija Severa, a za Sever građanski rat, pa je rat južnih država bio tretiran kao pobuna (war of rebellion), dok su ih evropske sile smatrale zaraćenom stranom (belligerency).

U međunarodnom pravu je davno utvrđeno pravilo o ponašanju trećih država u slučaju građanskog rata u jednoj državi. Još 1900. godine Institut za međunarodno pravo, na zasedanju u Neuchâtelu, usvojio je dokument o pravima i dužnostima stranih sila prema uspostavljenoj i priznatoj vladi koja se bori protiv pobune.⁵ U njemu je naglašeno da treća država ne sme da preduzme mere protiv države u kojoj legitimna vlast nastoji da ponovo uspostavi mir, da pobunje-

⁵ *Annuaire de L'Institut de Droit International*, 1900, session de Neuchatel, T. VII, pp. 228 – 229.

nike ne sme snabdevati oružjem, municijom i vojnim efektivima ili organizovati vojne ekspedicije protiv vlade, da ne sme praviti štetu državi u kojoj je dignuta građanska pobuna itd. Prema čl. 5. tog dokumenta, treća država nije obavezna da prizna pobunjenike kao stranu u sukobu samo zbog toga što ih je njihova vlada priznala. Slično tome, na 6. konferenciji američkih država u Havani, 20. februara 1928, usvojen je dokument o pravima i dužnostima država u slučaju građanskog rata, prema kojem su susedne države dužne da upotrebe sva sredstva kojima raspolažu da spreče stanovnike svoje teritorije – građane, da učestvuju, prelaze granicu ili da se iskrcavaju na njihovoj teritoriji radi otpočinjanja ili podržavanja građanske borbe, kao i da razoružaju izbegle pobunjenike koji su prešli granicu i da ih vrate kad se borbe završe.⁶

Posle drugog svetskog rata u mnogim dokumentima se osuđuju intervencija i mešanje u unutrašnje poslove država, naročito u slučaju građanskih sukoba. Tako se u Rezoluciji Generalne skupštine UN 2.131 (XX), od 21. decembra 1965, koja sadrži Deklaraciju o nedopustivosti mešanja u domaće poslove država i zaštiti njihove nezavisnosti i njihovog suvereniteta, u čl. 2. kaže: „Sve države će se uzdržati od organizovanja, pomaganja, izazivanja, finansiranja, podsticanja ili tolerisanja oružanih, subverzivnih ili terorističkih aktivnosti usmerenih na nasilnu promenu režima druge države i od mešanja u građanski rat u drugoj državi“. Sličan stav se nalazi i u Deklaraciji o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država skladno Povelji UN iz 1970. godine.⁷

Još na početku, u unutrašnji sukob u Jugoslaviji bilo je umešano više država na različit način: snabdevanjem oružjem pobunjene strane i pored osude svetske zajednice, raznim vrstama podstrekivanja pobunjenih republika i obećanjem priznanja secesionističkih republika kao samostalnih država. Taj problem je za ostale jugoslovenske narode utoliko osetljiviji jer su u ovom stoleću (1914. i 1941) već dva puta bili žrtva agresije tih država.

⁶ Hudson, *International Legislation*, Vol. IV. 1928–1929, No 186 – 229, Washington, 1931, pp. 2418–2419.

⁷ Pored navedenih, takvi akti se osuđuju i u Povelji UN, Rezoluciji Generalne Skupštine UN 36 (103), 9. decembra 1981, Završnom dokumentu Konferencije o Evropskoj bezbednosti i saradnji 1975, iz Helsinkija, i drugim.

U deklaraciji o Jugoslaviji, usvojenoj na ministarskom sastanku Evropske zajednice u Briselu, 16. decembra 1991, ponuđeno je jugoslovenskim republikama, koje to žele i ispunjavaju određene uslove, priznanje samostalnosti od 15. januara 1992, dok je Nemačka požurila da već 19. decembra 1991. izrekne svoje priznanje Hrvatske i Slovenije, s tim da ono stupi na snagu 15. januara 1992. godine.

Unutrašnji oružani sukob može evoluirati u međunarodni ukoliko ga prizna legitimna vlada protiv koje je dignuta pobuna, ili kada to priznanje dođe od drugih država. Međutim, u praksi, kao u našem slučaju, to priznanje mogu dobiti pre vremena čak i države koje stvaraju pobunjenici, što je akt direktnog mešanja u unutrašnje poslove jedne suverene države – članice Ujedinjenih nacija.

Sve do priznavanja ustanika kao strane u sukobu ne smatra se da je u ratnom stanju država protiv koje su se digli, pa nema ni primene međunarodnog prava u odnosu na pobunjeničku stranu. To bi bilo pravno opravdano, mada se ratno stanje može proglasiti i pre početka oružanog sukoba, pa čak i ako do njega ne dođe. To je stvar voljne ocene države o stanju njene bezbednosti, i ona sama odlučuje kada će proglasiti ratno stanje. Dakle, sve dok na bojištu ne dobiju ravnopravan status sa legalnom vojskom na njih se primenjuje samo onaj obim ratnog prava koji je propisan za sukobe koji nemaju međunarodni karakter. Lauterpacht smatra da se, ako treće države priznaju takve ustanike, makar ih ne priznala legitimna vlada protiv koje su se digli, ta vlada, ipak, mora obavezati da poštuje neke moralne obzire koji su gotovo bliski zakonskoj dužnosti, odnosno da ih tretira prema pravilima ratovanja ili da se obzire na humanitarno pravo.⁸

Ishod jednog oružanog sukoba može biti ili da pobunjena strana odnese pobedu nad protivnikom, ili da bude skršena na početku ili u toku oružanih operacija. Naravno, nije isključen i neki drugi, kompromisni ishod. Ukoliko pobunjenici odnesu pobedu, onda logično dolazi do priznanja njihove vlasti ili vlade. Stara vlast prestaje da funkcioniše silom prilika i njene ingerencije prestaju na toj teritoriji, a ukoliko se radi o pobuni na celoj državnoj teritoriji, stara vlada u izgnanstvu

⁸ Lauterpacht, *isto*, str. 210.

može da nastoji da još održi svoj legitimitet. Pri tome se dešavalo da novu vlast bojkotuju mnoge države, duže ili kraće vreme, koje su imale političkih simpatija prema staroj vladi. No, vremenom, kroz dokaz vernosti prema međunarodnom pravu, te ponašanju prema tome pravu i faktičkom stabilizacijom vlasti i novog ustavnog položaja, nova vlada obično dobija i *de iure* priznanje od strane drugih država. Na primer, slučaj SSSR-a posle prvog, i Kine posle drugog svetskog rata.

Novu vlast prihvata međunarodna zajednica kao novog legitimnog predstavnika države čije priznanje kao subjekta međunarodnog prava inače nije dolazilo u pitanje za vreme oružanog sukoba. Ali, ako se radi o delu državne teritorije koja se posle pobune konstituiše kao država, onda se radi o novoj državi, međunarodnopravnom subjektu, kojoj sleduje priznanje normalnom procedurom.

Takav međunarodnopravni tok građanskog rata poznat je u istoriji, ali i obratan – poraz pobunjeničkih snaga od strane legalnih vlasti i njihovih oružanih snaga. Međutim, nije isključeno da se u ceo događaj, bilo na početku ili tokom rata, uključe strani činioци i međunarodne organizacije, bilo na regionalnom ili univerzalnom planu. To umnogome može da utiče na konačan ishod građanskog rata, što će, po našem mišljenju, biti eklatantan primer sa ratom u Jugoslaviji.

Jugoslovenski unutrašnji oružani sukob već je visoko internacionalizovan. Nesporno je da je eskalacija tog rata morala prvenstveno da zainteresuje Evropsku zajednicu, koja u procesu svoje integracije, uz fakat raspada realnog socijalizma i sve većeg nastojanja država Evrope da stupe u tu integraciju, preuzima neku vrstu patronaže nad vojnim i političkim gibanjima u Evropi. Otuda se problem oružanog sukoba u Jugoslaviji, s obzirom na njegovu različitu institucionalizaciju, rešava u okviru EZ, ali i Ujedinjenih nacija. Za sada se pred UN rešava krucijalni problem – obustava neprijateljstva – da bi se stvorili uslovi za političko rešenje krize, što je ostavljeno drugoj instituciji – Evropskoj zajednici.

Predsedništvo SFRJ, još 23. avgusta 1991, odlučilo je da treba upozoriti „međunarodnu javnost, posebno susedne zemlje, KEBS i EZ, na ilegalan uvoz naoružanja i vojne opreme“, jer je to bila opasnost ne samo za Jugoslaviju već i za Evropu, i tražiti da sa svoje strane doprinesu sprečavanju nagomilavanja

naoružanja u zemlji. Time je samo skrenuta pažnja EZ i KEBS-u, ali nije ponuđeno i posredovanje u oružanom sukobu.

Jedan od najaktivnijih činilaca u rešavanju krize u Jugoslaviji u drugoj polovini 1991. godine bila je EZ. Još 7. jula 1991, na Brionima, ozvaničeno je njeno angažovanje u jugoslovenskoj krizi, nakon čega je, 13. jula 1991, usledio i Memorandum o saglasnosti o posmatračkoj misiji za Jugoslaviju. Jugoslavija je pozvala ministarsku trojku na razgovor sa svim stranama da bi se stvorili uslovi za pregovore. Upravo na preporuku KEBS-a odlučeno je da se uputi misija za nadzor radi stabilizovanja prekida vatre i nadgledanja sprovođenja sporazuma. Na sastanku Komiteta visokih funkcionera u Pragu ta je misija konstituisana prema navedenom memorandumu, pri čemu su joj utvrđeni: mandat, rok trajanja, područje delovanja, status, sastav, oružje i uniforma, putovanje i prevoz, privilegije i imuniteti, i drugo.

U nekoliko navrata izražavao je KEBS nespokoјstvo zbog razvoja situacije u Jugoslaviji i apelovao na prekid vatre između strana u sukobu. Istovremeno, sukcesivno je izražavao potporu i saglasnost EZ i naporima koje je ulagala u rešavanje jugoslovenske krize. U Komitetu visokih funkcionera KEBS-a posebna podrška data je posmatračkoj misiji u okviru EZ i proširenju njene nadležnosti na Hrvatsku, a pozvane su, u vezi s tim, i druge članice KEBS-a da se angažuju u pomoći Evropskoj zajednici.

Evropska zajednica je odlučila da stvori *ad hoc* institucije, pored ostalog, organizovanjem Konferencije o Jugoslaviji u Hagu, unutar koje je ustanovljena Arbitražna komisija. Konferencija je stvorila i radne grupe eksperata: za odnose među republikama, za prava čoveka i nacionalnih manjina i za ekonomske probleme. O čitavoj proceduri i toku konferencije obaveštavan je KEBS posredstvom predsedavajućeg Komiteta visokih funkcionera i Sekretarijata KEBS-a. Dakle, radi se o saradnji između KEBS-a i EZ, odnosno o nekoj vrsti delegacije nadležnosti, ali i uporednoj akciji dva evropska mehanizma za osiguranje mira, koji jedan drugog dopunjuje. To je bilo i logično, jer Jugoslavija nije članica EZ, ali je voljno prihvatila njene dokumente, pa i proceduru mirnog rešavanja jugoslovenske krize koju je ponudila. Tako je EZ svoju misiju proglasila

„dobrim uslugama“, što je bilo još prihvatljivije, radi olakšavanja dijaloga među spornim stranama.

Misija EZ u slučaju Jugoslavije ne može se strogo pravnički svrstati u šeme raznih modela mirnog rešavanja sporova, kako je predviđeno još Konvencijom o mirnom rešavanju sporova iz 1899. godine. Istina, na početku je bilo elemenata dobrih usluga, da bi se strane dovele u kontakt i da bi im se, posredstvom saveta i predloga, olakšali pregovori za mirno rešenje spora. Tu je njena uloga evoluirala ka poznatom sredstvu za rešavanje sporova, koji se u navedenoj konvenciji naziva posredovanje, jer se radilo i o vlastitim predlozima EZ stranama u sukobu za rešavanje spora.

S druge strane, posebnost takvog načina rešavanja spora je i u tome što se u ovom slučaju ne radi o sporovima između država na koje se odnosi Konvencija iz 1899. godine, već o suprotstavljenim stranama u unutrašnjem sukobu nad kojim Jugoslavija ima apsolutnu ingerenciju. Sukob ima takav karakter sve dok od njega ne preti opasnost miru i bezbednosti u svetu. Jer, čak i u povelji UN postoji stanovište (čl. 27) da ništa u njoj „ne ovlašćuje Ujedinjene nacije da se mešaju u poslove koji po svojoj biti spadaju u unutrašnju nadležnost države, niti obavezuje članove da takve sporove podnose na rešavanje po ovoj Povelji“. No, to načelo ne dira u primenu prisilnih mera prema 7. glavi Povelje.

Najzad, jugoslovenska kriza je dospela i do Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. U svojoj rezoluciji 713, od 23. septembra 1991, Savet bezbednosti „izražava svoju punu podršku kolektivnim naporima u pravcu mira i dijaloga u Jugoslaviji koji su preduzeti pod okriljem zemalja – članica Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji u skladu sa principima te konferencije“. Savet izražava podršku posmatračima prekida vatre i podržava sve mere za smirivanje, te odlučuje, prema 7. poglavlju Povelje UN, da sve zemlje „odmah primene opšti i potpuni embargo na isporuku svih vrsta oružja i vojne opreme Jugoslaviji sve dok Savet bezbednosti ne bude doneo drugačiju odluku uz konsultacije sa generalnim sekretarom i vladom Jugoslavije“. Iz te rezolucije se vidi da je Savet bezbednosti našao za shodno da tu meru embarga naredi i osloni prevashodno na čl. 41. Povelje. Uz to, poziva sve države da se uzdrže od akcija koje bi doprinele

povećanju zategnutosti i sprečavanju ili odlaganju miroljubivog rešenja sukoba i, najzad, odlučuje da aktivno učestvuje u rešavanju tog pitanja sve dok se ne postigne miroljubivo rešenje. Konačno, Savet bezbednosti, na zahtev Predsedništva Jugoslavije, odlučio se na slanje mirovnih snaga UN u Jugoslaviju. Dakle, internacionalizacija jugoslovenske krize, zato što je praćena unutrašnjim oružanim sukobom koji nije prestao ni posle četrnaest sklopljenih primirja u okviru EZ, morala je biti dovedena i na univerzalni nivo u Ujedinjenim nacijama.

S obzirom na delovanje i mandat koji je dobila od KEBS-a, EZ umnogome je prekršila mandat kojim su označene „dobre usluge“. To se ogleda, pre svega, u tome što se u projektima koje je nudila za rešenje krize poslužila i svojevrsnim ultimatumom, odnosno kada je zapretila sankcijama onim republikama u Jugoslaviji koje ne budu prihvatile njen plan za rešavanje krize. Dakle, dala je sebi za pravo da se unutar jedne suverene zemlje, člana UN, ponaša različito prema nekim njenim delovima – republikama. Na taj način je još više podstakla razdor među republikama, što nije moglo doprineti stvaranju boljih uslova za rešenje krize. Naime, neke republike su to opravdano shvatile kao ultimatum i odbile takav dijalog.

Pošto na taj način EZ nije mogla da postigne nikakvo rešenje, na Savetu ministara ponuđeno je priznanje samostalnosti onim republikama koje to budu zatražile, uz ograničavanje roka prijava za ta priznanja i određivanje kada će ona svoju obavezu priznanja izreći. To je bio drugi međunarodno-pravni propust EZ koji znači direktno mešanje unutar jugoslovenske države, što je protivno mnogim dokumentima međunarodnog prava – Povelji, Deklaraciji Generalne skupštine UN o nedopustivosti mešanja u unutrašnje poslove država i o zaštiti nezavisnosti i suvereniteta od 21. decembra 1965, Deklaraciji o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država skladno Povelji i Završnom aktu Helsinške konferencije KEBS-a iz 1975. godine.

Stav Jugoslavije jeste da jedan način rešavanja njene krize ne isključuje nijedan drugi kojim se može nešto postići. Iz teksta navedene rezolucije Saveta bezbednosti vidi se da taj organ UN, zadužen za mir i bezbednost u svetu, „izražava svoju punu podršku kolektivnim naporima u pravcu mira i

dijaloga u Jugoslaviji“. Naravno, UN za sada su se ograničile samo na oružani sukob, uzimajući u obzir postupke koje su strane u sporu već preduzele, što odgovara čl. 36, t. 2. Povelje, prema kojem „Savet bezbednosti treba da uzme u obzir svaki postupak za rešavanje spora koje su strane već bile usvojile“. Međutim, u 713. rezoluciji Saveta bezbednosti podseća se na pisma Austrije, Kanade, Mađarske i drugih, čime se stvara osnova da Savet uzme u razmatranje taj problem, jer prema čl. 35. Povelje UN svaki član UN može upozoriti Savet bezbednosti na svaki spor ili situaciju koji bi mogli da ugroze održanje međunarodnog mira i bezbednost. Najzad, Savet bezbednosti se oslanja i na 8. glavu Povelje, kojom se utvrđuje veza regionalnih sporazuma i UN u takvim situacijama i korišćenje regionalnih sporazuma za njihovo rešavanje. Očigledno, misli se na EZ kao organizaciju evropskog regiona, koja je već u toku krize i pod čijim se okriljem ona rešava. Postupak pred UN, naravno, ne zamenjuje onaj pred EZ, niti isključuje dalji napor u okviru te organizacije. Naprotiv, delatnost EZ, pod uslovom da je kompatibilna onoj pred UN, bila bi dobra potpora u samoj akciji Ujedinjenih nacija.

Osnova koju Povelja UN daje, iako ne izričito, za slanje oružanih snaga UN u misiju održanja mira (Peaces keeping Forces) nalazi se u njenoj 6. glavi (mirno rešavanje sporova). Naime, svaka država članica UN može pred Savetom bezbednosti ili Generalnom skupštinom da pokrene pitanje svakog spora ili situacije koji mogu da ugroze mir i bezbednost u svetu. To mogu da učine i države nečlanice ako su u sporu, pod uslovom da se unapred obavežu da će prihvatiti proceduru mirnog rešavanja spora kako je predviđeno Poveljom UN, posebno u čl. 33, u kojem su naznačeni postupci mirnog rešavanja sporova: pregovori, ankete, posredovanja, mirenje, arbitraža, sudsko rešavanje spora, obraćanje regionalnim organizacijama i druga mirna sredstva prema vlastitom izboru. Dakle, Savet bezbednosti može da prihvati metod ili proceduru za koju su se već sporazumele zemlje u sporu, ali može, u bilo kojoj fazi spora, i da preporuči odgovarajuću proceduru ili metod rešavanja. To znači, njegova je dužnost i pravo da donosi odluku o pokretanju odgovarajuće procedure i metoda za nadgledanje i održavanje mira u svakom sporu između država koji ugrožava međunarodni mir i bezbednost.

U navedenoj rezoluciji Savet bezbednosti se poziva na 7. glavu Povelje UN kad odlučuje o embargu na isporuku oružja i vojne opreme Jugoslaviji, što je u skladu sa čl. 41. Povelje. Po tom osnovu on ima pravo da odluči o merama koje ne uključuju „upotrebu oružanih snaga“. Jer, kada bi se primenivala 7. glava Povelje, radilo bi se prevashodno o primeni „nasilnih mera“ u slučaju pretnje miru i njegove povrede ili akta agresije. Zato je značajna razlika između primene 6. i 7. glave Povelje UN. U našem slučaju se pretpostavlja da će misija vojnih snaga UN biti zasnovana na dobrovoljno prihvaćenoj odluci zemalja u sukobu (u našem slučaju strana u sukobu), pa njihovo lociranje na nacionalnim teritorijama treba da obezbedi nadziranje i održavanje mira a ne angažovanje u vojnim operacijama, osim u samoodbrani. To je tzv. neprisilno održavanje međunarodnog mira i bezbednosti. U međunarodnoj praksi već je bilo mnogo akcija tih neborbenih snaga: u Palestini (1948), Vojnoposmatračka grupa u Indiji i Pakistanu (1958), Posmatračka misija u Indiji i Pakistanu (1948), Posmatračka grupa UN u Libanu (1958), u Novoj Gvineji (1962 – 1963), u Jemenu (1963 – 1964), na Bliskom istoku (1956 – 1967), u Kongu (1960 – 1964), mirovne snage na Kipru (1964), UNEF-II, posmatračke snage UN za dezanagažovanje na Golanskoj visoravni, i druge.

Praksa rešavanja sporova putem mirovnih snaga, iako nije u Povelji izričito spomenuta, donela je svetskoj organizaciji autoritet u održavanju mira u svetu i donekle nadomestila to što nije mogla biti oživotvorena 7. glava Povelje, prema kojoj je trebalo da UN pristupe stvaranju svojih snaga koje bi mogle da se upotrebe i za vođenje borbenih operacija kada se za to stvore sve pravne i faktičke pretpostavke. U konstituisanju snaga UN pošlo se uglavnom od onoga što je u praksi već potvrđeno. Pre svega, od davanja saglasnosti zemlje domaćina da primi te snage, dobrovoljnog učešća zemalja članica UN i veoma ograničene mogućnosti za upotrebu sile od strane tih snaga, osim u samoodbrani. Naravno, trebalo je utvrditi i pravila o donošenju odluke o pokretanju mirovnih operacija, definisanju ciljeva i mandata operacija, vrsti saveta i pomoći koji se traže od Saveta bezbednosti, vremenu trajanja, finansijskim aranžmanima, veličini tih snaga, rukovođenju njima i kontroli za vreme operacija, zaključivanju ugovora sa zemljama kontibutorima itd.

Jugoslavija je dala inicijativu u vidu predloga za slanje snaga UN na svoju teritoriju. Ako se analizira praksa njihovog delovanja, lokacija i raspored, one bi trebalo da budu tamo gde mogu doprineti smirivanju sukoba – na liniji vatre. Uostalom to potvrđuje i naziv njihove misije – mirovne snage (negde se zovu interpozicione).

Funkcije tih snaga na tlu Hrvatske, posle brojnih konsultacija glavnih „aktera krize“, koncipirali su u jednom planu eksperti Generalnog sekretarijata UN (pomoćnici generalnog sekretara), pod autoritetom UN, a taj plan je uslov za njihovo upućivanje. Osnovno načelo na kojem će operacija počivati jeste da te snage i njihova funkcija ne prejudiciraju političko rešenje na teritorijama koje su stavljene pod zaštitu UN a koje su označene kao krizna područja. Sledeće načelo od kojeg se polazi jeste isključenje jurisdikcije hrvatske vlasti sa tih teritorija za vreme boravka trupa UN. Naime, uvažavaće se aktuelna vlast, koju je uspostavio narod. Pri tome, milicijske snage, koje treba da su sastavljene proporcionalno nacionalnom sastavu, biće pod kontrolom sličnih snaga UN. Najzad, predviđa se demilitarizacija navedenih teritorija, što uslovljava povlačenje svih vojnih sastava sa tih područja. Ostale pojedinosti u vezi s delovanjem i boravkom tih snaga, kao i njihovim statusom, treba posebno da se dogovore između Jugoslavije i UN. Osnovni cilj je zaustavljanje i sprečavanje dalje eskalacije rata i omogućavanje mirnog i diplomatskog rešavanja krize, čemu, uostalom, i služe te snage.

Naravno, bez obzira na razmeštaj, te snage ne mogu prejudicirati političku sudbinu teritorija na kojima se budu našle, niti bilo koje državno-pravno rešenje. Jer, ono treba da se iznađe posredstvom EZ ili UN, a mirovne snage su samo osnov za razumno raspravljanje problema krize, pa će uspeh njihove misije umnogome doprineti uspehu celokupnog rešavanja jugoslovenske krize. Dakle, osim osiguranja prekida vatre, i to više autoritetom UN nego svojom efektivnom borbenom snagom, one bi mogle da posluže i kao privremena granica između područja koja su sada organizovana kao samostalne državno-pravne celine (krajine) i efektivne granice do koje se proteže vlast hrvatske države. Ostale granice tih krajina, prema Bosni i Hercegovini, Srbiji itd., ostale bi *status quo*, tj. administrativnog karaktera sve dok se, i u koliko se,

usled razvoja događaja kasnije ne pretvore u neku pravno drugačiju vrstu granice. Na tim drugim granicama snage UN ne bi imale šta da traže, jer se na njima ne odvijaju ratna dejstva.

Snage UN bile bi vrsta garanta za dalji proces pregovaranja i mirno rešavanje konačne sudbine tih teritorija kojima bi od dolaska snaga UN do tog konačnog rešenja, valjalo dodeliti specijalni status, što je bila praksa u mnogim ranijim slučajevima. Tako su za vreme Društva naroda specijalni status imale Sarske teritorije od 1919. do 1935, kao i od 1945. do 1957, Slobodan grad Dancig od 1919. do 1939, Zona Tanger od 1923. do 1940. i od 1945. do 1956, Memel od 1924. do 1939, a posle drugog svetskog rata Slobodna Teritorija Trsta od 1949. do 1954. itd.⁹ Zato su ove snage i dobile naziv Zaštitne snage UN (United Nations Protection Force – UNPROFOR).

Osnovno pitanje, zbog kojeg je i izbio oružani sukob, jeste državno-pravni status tih srpskih teritorija usled suprotstavljenih pozicija naroda, koji je na tom području već formirao svoje organe vlasti i, na neki način, zaokružio granice svojih budućih jedinki, i zahteva Republike Hrvatske da po svaku cenu zadrži te teritorije u granicama koje su do tada postojale i bile samo administrativne. Pri tome, vlasti Hrvatske žele da te granice transformišu u državne granice nezavisne države Hrvatske, uz njihovo međunarodno priznanje i zaštitu.

Celokupni proces secesije koji su sprovele Slovenija i Hrvatska zasnivao se, po njihovoj oceni, na načelu prava naroda na samoopredeljenje, koje uključuje i pravo na oцепljenje. Interesantno je, međutim, da se ni u jednom predlogu EZ za rešenje jugoslovenske krize ne pominje to pravo i da se ne nalazi ni u tekstu Bandeterove (arbitražne) komisije.

Neke republike su pribegle referendumu da bi stekle legitimitet svog novog ustavnopravnog položaja, pa su njihovi rezultati shvaćeni kao pravni osnov i za secesiju republika iz državnog jedinstva. Međutim, ti republički referendumi nisu pravno zasnovan postupak, i to ne samo zbog pristrasnosti i neobjektivnosti već i zbog psiholoških tenzija u sredinama u kojima su sprovedeni. Osim toga, s aspekta prava, pitanje nije ni bilo postavljeno da bi se dobio odgovor da li su građani za

⁹ Charles Rousseau, *Droit International public* T.II. Paris, 1974, pp. 414-445.

to da nestane njihova država – Jugoslavija. Tako je, na primer, u Hrvatskoj građanima postavljeno pitanje da li su za to da Republika Hrvatska postane samostalna i nezavisna država i da može stupiti u savez suverenih država, prema predlogu Hrvatske i Slovenije za rešenje jugoslovenske krize, ili su za to da Republika Hrvatska ostane u jedinstvenoj državi, prema predlogu Srbije i Crne Gore. Međutim, srpski narod se na posebnom referendumu u Hrvatskoj izjasnio, ogromnom većinom, za ostanak u Jugoslaviji.

Slovenija je postavila pitanje svojim građanima da li žele da Republika Slovenija postane samostalna i nezavisna država, a u proglasu koji je upućen građanima obećan je konfederalni ugovor sa državama drugih jugoslovenskih naroda. Ipak, u poslednjem pasusu tog proglasa bilo je podvučeno u vidu agitacionog poziva: „Za samostalnu i nezavisnu državu Republiku Sloveniju“.

Navedeni referendumi sprovedeni su bez odgovarajuće ozbiljnosti, jer se radi o veoma značajnom pitanju na osnovu kojeg građani odlučuju da li će da se odreknu svoje otadžbine – Jugoslavije. Pošto su postavljena pitanja sadržala i elemente sugestivnosti, njihov rezultat ne može biti tumačen kao volja naroda da rasturi svoju državu. Naime, jedino poštenom plebiscitu, na kojem bi se tražio odgovor građana na pitanje da li su za očuvanje Jugoslavije kao zajedničke države, naši narodi i međunarodna zajednica trebalo bi da ukažu poverenje.

Referendum u Makedoniji takođe je sproveden tako da su se građani izjašnjavali da li su za samostalnu i suverenu državu, s tim da se ta republika udruži u savez jugoslovenskih suverenih država. Iz toga se jasno vidi da su se građani Makedonije mogli odlučiti i uslovno, tj. njihov glas za suverenu i samostalnu državu dat je pod uslovom udruživanja u savez sa drugim republikama u Jugoslaviji, pa se ne može zaključiti da je narod Makedonije *a priori* za rasturanje Jugoslavije.

U Crnoj Gori, na referendumu, većina građana se izjasnila za očuvanje Jugoslavije, dok u Srbiji nije bilo težnji za otepljenjem pa referendum nije ni raspisivan.

Skorašnji referendum muslimanskog i hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini problematičan je zbog ustavnog položaja tri nacionalne zajednice kao konstitutivne komponente te republike, koje imaju različite stavove o njegovoj pravnoj

valjanosti. Referendum koji je sproveden u srpskom narodu, koji čini 33 odsto stanovništva te republike na 62 odsto njene teritorije, građani su se gotovo jednoglasno izjasnili za ostajanje u Jugoslaviji.

Na osnovu navedenog, može se zaključiti da dosadašnji referendumi ne znače da većina naroda Jugoslavije želi da njihova zajednička država nestane sa političke karte Balkana i Evrope, pa je stav EZ suprotan volji jugoslovenskih naroda.

Sa stanovišta ustavnog prava, ne može se zaključiti da su se stekli uslovi da narodi Jugoslavije žele da iskoriste pravo na otcpljenje iz savezne države. Uostalom, ni međunarodno pravo nije sankcionisalo pravo na samoopredeljenje, uključujući i otcpljenje, kao automatsko i apsolutno pravo. To potvrđuju dosadašnja sudska praksa i doktrina međunarodnog prava, a posebno pozitivni pravni izvori. Takođe, to pravo se moglo i zloupotrebljavati. Navodi se da se i Hitler pozivao na njega na skupu Nationalsocijalističke partije održanom 2. februara 1920. u Minhenu, navodeći: „Zahtevamo ujedinjenje svih Nemaca u veliku Nemačku na osnovu prava na samoopredeljenje“.¹⁰ Posle drugog svetskog rata diskutovalo se o tom pravu u okviru Komisije za prava čoveka. Još u San Francisku,¹¹ prilikom usvajanja Povelje UN, naglašavan je princip samoopredeljenja u skladu sa željom naroda sveta, ali on nije saglasan sa Poveljom UN, sem u meri gde se daje pravo na autonomiju, ali ne i pravo na secesiju. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija U Tant, u jednom svom intervjuu, ukazao je da UN neće nikada prihvatiti princip secesije dela njenih članica, ali odvajanje kolonijalnih teritorija od kolonijalne sile nije secesija – to je zakonito.¹²

Autori decidirano ukazuju da je posle prvog svetskog rata u pravu na samoopredeljenje bilo sadržano i pravo na secesiju, a sada se smatra *non sens* dopustiti to pravo svim narodima, izuzev u veoma retkim slučajevima.¹³

Međutim, u aktima koje je usvajala svetska zajednica u pogledu prava na samoopredeljenje nigde nije naglašeno i

¹⁰ Milan Bulajić, *Pravo na samoopredeljenje u Društvu naroda i Ujedinjenim nacijama*, Beograd, 1963, str. 50–51.

¹¹ United Nations Conference of International Organization, Vol. 6. doc. 343, I/1. New York, may 1945, p. 296.

¹² A/2309, 13. dec. 1952, sept. (Gen. Ass. Sess.)

¹³ Emerson, *Self-Determination*, AJIL, VOL. 65, july 1971, p. 463.

pravo na otcepljenje. U paktovima o pravima čoveka (Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966), u čl. 1, ukazuje se da „svi narodi imaju pravo na samoopredeljenje. Na osnovu tog prava oni slobodno određuju svoj politički položaj i slobodno sprovode svoj privredni, društveni i kulturni razvoj“. U Deklaraciji o davanju nezavisnosti narodima i teritorijama pod kolonijalnom upravom, iz 1960. godine, ne naglašava se pravo na otcepljenje, već se baš u t. 6. ukazuje na nespojivost sa ciljevima i načelima UN svakog pokušaja „da se delimično ili u potpunosti razbije nacionalno jedinstvo i teritorijalni integritet neke zemlje“. Posebno se u sudskoj praksi polazi od toga da je to pravo, uglavnom, primenjivo na naznačene narode i teritorije. Tako je u savetodavnom mišljenju Međunarodnog suda pravde (1971, 1975) u vezi s Namibijom ukazano da je princip samoopredeljenja, kako je u Povelji UN shvaćen, bio prihvaćen kao pravo naroda na nesamoupravnim teritorijama.¹⁴ Jasno izraženu rezervu prema tom pravu sadrži Deklaracija o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država, skladno Povelji UN iz 1970. godine, kojom se daje primat očuvanju teritorijalnog integriteta postojećih država tako što ništa navedeno „u prethodnim paragrafima neće biti tumačeno kao da ovlašćuje ili podstiče bilo kakvu akciju koja bi imala za cilj da razori ili ugrozi potpuno ili delimično teritorijalni integritet ili političku nezavisnost bilo koje suverene i nezavisne države, koja se ponaša u skladu sa načelom ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda formulisanih gore, i kojim otuda upravlja vlada koja predstavlja celokupan narod teritorije bez obzira na razlike u pogledu rase, vere ili boje“. Pisci s pravom naglašavaju¹⁵ da je u principima Završnog akta KEBS-a 1975. godine jasno rečeno da je princip samoopredeljenja veoma značajan za unutrašnju demokratiju, ali se, istovremeno, taj princip dovodi u vezu sa ciljevima i načelima Povelje UN, „uključujući i one koji se odnose na teritorijalni integritet država“. Dakle, norme u navedenim dokumentima bile su namenjene pravu kolonijalnih naroda radi stvaranja nezavisnih država, što je bilo veoma značajno.

¹⁴ *International Law, Cases and Materials*, 2. ed. (L. Henkin and other), American Casebook Series, West Publishing C, O, p. 284.

¹⁵ Henkin, *isto*, str. 284.

U odnosima prava na samoopredeljenje i ustavnog sistema država treba ukazati da se pravo kao osnov „unutrašnje demokratije“ nalazi u modernim ustavima, ali pravo na otcepljenje, kao njegov segment, nigde nije sankcionisano u međunarodnom pravu. Pri tome, ustavni sistem svake države ima dominantnu ulogu u njegovom regulisanju.

Prema naraslim tendencijama u nekim republikama, jugoslovensko Predsedništvo je u jednom projektu, januara 1990, radi pristupanja promeni Ustava SFRJ i donošenja novog ustava, bilo predvidelo (odjeljak Odnosi u federaciji) potrebu i da se „precizno razradi postupak eventualnog otcepljenja“, što je trebalo realizovati na ustavnopravnom planu. Neke su republike, ne čekajući usvajanje tog postupka, to samovlasno regulisale svojim jednostranim aktima i time svojevlasno stvorile osnovu za otcepljenje, što je Ustavni sud Jugoslavije ocenio kao protivustavni akt.

Dve republike, u jednoj kroz kratkotrajnu nasilnu akciju bez oružanog sukoba, a druga višemesečnim oružanim sukobom (građanski rat), žele da opravdaju akcije na osnovu prava na samoopredeljenje, ali se, isto tako, priziva i teritorijalni integritet kao razlog za ratne operacije za njegovo očuvanje na osnovu do sada važeće linije razgraničenja administrativne nadležnosti. Naime, hrvatska vlast želi da se te granice transformišu u državne granice nove samostalne države Hrvatske. Tako su, u suštini, sukobljena dva prava na samoopredeljenje, tj. dva titulara toga prava. Hrvatska vlast to pravo na teritoriji Hrvatske rezerviše samo za hrvatski narod, ne priznajući ga drugim narodima koji se tu vekovima nalaze.

Karakter tog kolektiviteta (srpski narod u Hrvatskoj) kao konstitutivnog naroda nije ustavno osporavan do donošenja novog ustava Hrvatske 1990. godine, kada je ustavnopravno stavljen u grupu „inih“ naroda, uz utvrđivanje Hrvatske kao države hrvatskog naroda. Uz brojne druge diskriminacije (pismo itd.), njegov konstitutivni karakter je nestao uz opštu diskriminaciju (oblast prosvete, radnih odnosa i dr.), pa je taj deo srpskog naroda odlučio da se otcepi od otcepljene Republike Hrvatske da bi ostao u svojoj državi – Jugoslaviji. To osnovno pravo srpskog naroda pravno je opravdanije i zbog činjenice da je oko 700.000 Srba locirano na relativno kompak-

tnoj neprekinutoj teritoriji (dve krajine), sa jakom vitalnošću i željom da pod svaku cenu očuva svoje biće. Konstitutivnost tog naroda nalazi se još u začetku državne zajednice Jugoslavije. Zapravo, još pre akta o ujedinjenju Jugoslavije 1918. godine, na teritoriji nekadašnje Austrougarske bila je proglašena država Slovenaca, Hrvata i Srba koju je jedino priznala Srbija. Regent Aleksandar, u svojoj proklamaciji ujedinjenja, naglasio je: „Proglašavam ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države Slovenaca, Hrvata i Srba u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca“.¹⁶

U našem slučaju mora se posebno uzimati u obzir logična pravna činjenica da status naroda ne može biti povređen nasilnom protivpravnom akcijom, zbog čega se, uostalom, taj narod i bori. Osim toga, ako je narod titular toga prava, on je titular u svoj kompletnosti. Naime, ne može jedan njegov deo imati pravo na samoopredeljenje, pa bio i brojniji, a da se drugi tog prava nasilno liši. Zato je taj narod u celini i kontinuirano od 1918. godine posedovao i uživao to pravo, izborivši se za njega. Sada mu se, međutim, ono oduzima, što je vrsta kolektivne kazne koja se ni po međunarodnom pravu ne može tolerisati. Do sada je on to pravo koristio u okviru svoje države – Jugoslavije, koja je bila garant toga prava svakom narodu u njoj. Braneći to pravo, taj narod, logično, brani svoju zajednicu Jugoslaviju. I obratno, Jugoslavija uporedo brani taj narod i njegovo pravo na samoopredeljenje koje je nasiljem napadnuto, jer je to pravo osnovno načelo na kojem se zasniva Jugoslavija.

Aktuelna vlast Republike Hrvatske primenjuje u odnosu na taj deo srpskog naroda mere diskriminacije, a uz ratne operacije evidentne su i mere egzodusa i uništavanja materijalnih bogatstava tog naroda, kao i mere genocidnog karaktera, sračunate na to da se taj narod eliminiše sa tih područja, što dokazuje političku prirodu režima u Hrvatskoj. Iza svakog od tih prava sada stoji vojna sila, koja se manifestuje na ratištu, opšti plebiscit tog naroda za izbor svog pravnog položaja. To je ustanova koju je međunarodna organizovana zajednica često praktikovala i za koju se može s potpunim pravom reći

¹⁶ Ferdo Šišić, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1914–1918*, Zagreb, 1920, str. 280.

da je najbolja u izražavanju i dokazivanju prava na samoopredeljenje.¹⁷

Jedno od aktuelnih pitanja jeste i to da li se radi o dezintegraciji (raspad) Jugoslavije ili o secesiji nekih republika. Zapravo, u projektima Lorda Karingtona (predsedavajućeg Mirovne konferencije o Jugoslaviji u Hagu) polazi se od činjenice da Jugoslavija više ne postoji, te su u „Opštim odredbama“ sva četiri projekta za uređenje odnosa u Jugoslaviji ponuđene sledeće opcije: „a) suverene i nezavisne republike sa međunarodnim subjektivitetom (identitetom) za one koje to žele, i b), slobodna asocijacija sa međunarodnim (identitetom) subjektivitetom...“ U vezi s tim pitanjem i Arbitražna komisija Konferencije dala je mišljenje da je Jugoslavija „u fazi rastakanja“. Radi se, u stvari, o zalaganju secesionističkih republika za prekid kontinuiteta jugoslovenske države, pa prema tome i o posledicama koje mogu proizići u vezi sa subjektivitetom novih država izdvojenih iz nje i primenom pravila o sukcesiji u odnosima države prethodnice i sukcesora.

Prema pravnoj logici, relevantno je pitanje zakonitosti secesije iz kojeg proizilaze posledice i po jednu i po drugu ustanovu međunarodnog prava. Jer, staro pravno načelo *ius ex iniuria non oritur* (iz nepravda ne rađa se pravo) moralo bi u ovom slučaju imati svoju funkciju. Opterećenje konceptom faktičkog stanja, makar stvorenog i protivpravnim postupkom, bilo bi presedan koji ne priznaje međunarodno pravo ni u slučaju da se radi o većini republika kao sastavnih delova Jugoslavije. Imajući u vidu da je veći deo Jugoslavije, odnosno njenih građana, za njeno očuvanje, verovatno bi se čak i oni koji su bili izmanipulisani referendumom, odlučili za očuvanje zajedničke države ako bi se pristupilo jednom poštenom plebiscitu. To bi trebalo usvojiti kao prethodni uslov za rešenje tog sudbonosnog pitanja. Posle toga bi se moglo, uz zakonitu proceduru, prići formalnopravnom rešavanju tog pitanja i eventualnom ozakonjenju secesije i svih posledica koje iz nje

¹⁷ Tih plebiscita je bilo još 1860. godine u francuskoj revoluciji za teritorije Savoja i Nica, za dunavske provincije Moldaviju i Valahi 1857, Jonska ostrva 1863, Norvešku 1905, Šlezving 1920, istočnu Prusku 1920, Eupen Malmedi 1920, Klagenfurt 1920, Gornju Šleziju 1921, Sarske teritorije 1935, Kipar 1950, i dr. Carles Rousseau, *isto*, T. III, 1977, pp. 345-362.

slede. U protivnom, protivustavni, nasilni metod secesije izazvao bi odgovarajuće posledice, jer onaj ko krši pravo ne može da spreči onoga koji, poštujući ga, želi da sačuva svoju državu. Takav postupak teško da može biti upriličen na osnovu međunarodnog prava i modernog pravnog poretka Evrope.

Polazeći od toga da se Jugoslavija već raspala, neke republike žele da se predstave kao države u svakom pogledu. Dakle, takav „svršeni čin“ zahtevao bi da se i sa njihovim granicama računa kao sa državnim granicama, te da se status drugih naroda u njima može menjati jer su u posebnoj državi, pa čak i da se nivo tog statusa može spustiti, odnosno od konstitutivnog naroda preći na status nacionalnih manjina. Posledice tog problema se odražavaju i na subjektivitet ostatka Jugoslavije, koji bi bio konstituisan kao njen naslednik. Naravno, međunarodnopravni subjektivitet države u kojoj bi ostali da žive oni koji to žele ostao bi nedirnut u tom pogledu, dok bi otcepljeni delovi morali da traže svoj sopstveni subjektivitet. Naslednik subjektiviteta, tj. preostali deo, morao bi da ima svoje ingerencije, jer njegov odnos prema subjektivitetu otcepljenih delova morao bi da bude veoma značajan za države koje bi trebalo da ostanu izvan tog procesa. Naravno, moralo bi se razmišljati kako da se i na njih primene pravila sukcesije, jer su ona primenjiva samo u situacijama kada je promena državne teritorije zakonita. U okviru toga nužno je da se razmatraju i secesije koje su se dogodile na tlu Jugoslavije.